

no povijesne, književnoteorijske a posebice teatrološke.

Diana Stolac

GRAMATIKE VJEKOSLAVA BABUKIĆA

Branka Tafra, **Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić**, Matica hrvatska, Zagreb 1993.

Od prve poznate tiskane gramatike hrvatskoga jezika *Institutionum linguae Illyricae* Bartola Kašića iz 1604. godine dijele nas gotovo četiri stoljeća. Do sredine 19. stoljeća slijedi je četrdesetak gramatika (najčešće zapravo gramatičko-leksikografskih djela, ili pak, parafrazirajući Blaža Tadijanovića, jezikoslovnih djela tipa *svaša pomalo*). Medašna je godina u povijesti hrvatske gramatike 1876. kad izlazi treće izdanje *Slovnice hrvatske* Adolfa Vebera, posljednje koja pripada ilirskome krugu. Gramatike nakon toga vremena dio su povijesti novije hrvatske gramatike. To je okvir u koji su smještene i gramatike Vjekoslava Babukića, kojima je posvećena knjiga Branke Tarfe **Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić** (za tisk priređena autorčinom doktorska disertacija).

U Uvodu (s odjeljcima **Gramatika i gramatikologija**, **Tragom hrvatske gramatike i između ideologije i lingvistike**) značajno mjesto pripada terminologijskim pitanjima. Tako nas ovdje "gramatika zanima, prije svega, kao znanstveno sredstvo opisa jezičnog ustrojstva" (str. 11). U lingvista će više zanimanja, zasigurno, pobuditi uvođenje termina *gramatikologija* (autorica u bilješci ističe da se ovaj naziv "prvi put uvodi u ovoj knjizi", str. 9). *Gramatikologija* je znanstvena disciplina koja "istražuje i opisuje različite metodološke aparate gramatičkih opisa. Ako je gramatika jezik meta jezik, onda je gramatikologija meta jezik gramatici, odnosno metame jezik jeziku koji gramatika opisuje.

Gramatikologija, dakle, govori o gramatikama kao različitim modelima opisa jezičnog ustrojstva" (str. 9).

Govoriti o Babukiću, "službenom ilirskom kodifikatoru", a ne dotaknuti se ideologije ilirizma, zaista nije bilo moguće. Čitatelje se opet podsjeća na to značajno razdoblje u povijesti hrvatskoga književnog jezika, posebice na nazivlje vezano uz jezik, te na standardizacijske a prvi put i kodifikacijske procese. Navode se doprinosi ali se spominju i neke, nasreću većinom već odbačene zablude o hrvatskom narodnom preporodu. Autorica u svojoj analizi nastoji prikazati u kojoj se mjeri ilirske gramatike nadovezuju na prethodne hrvatske gramatike, "odnosno u kojem je smjeru tekla kodifikacija hrvatskoga književnog jezika. Pri tome će se imati na umu da su neka jezikoslovna rješenja u ilirskim gramatikama bila uvjetovana ideološkim okvirima" (str. 33).

Drugi dio knjige nosi naslov **Vjekoslav Babukić među Ilircima**, gdje autorica govori o Babukićevoj filološkoj djelatnosti (npr. posebno analizira njegov grafijski sustav, što znači da je usporedba s Gajem bila neizbježna) te o njegovim slovnicama. Vjekoslav Babukić je naime više od dvadeset godina svoga jezikoslovnoga rada bio okupiran gramatičkim radom. Svoju je prvu gramatiku počeo raditi na Gajev nagovor 1832. godine. To je **Osnova slovnice slavjanske narječja Ilirskoga** (autorčina kartica G1), prvo članci u "Danici ilirskoj", a iste godine i zasebno izdanje (sljedećih godina izlaze prijevodi na njemački i talijanski jezik, ovaj posljednji u više izdanja). Drugoj je gramatici (G2) naslov **Grundzüge der Ilirischen Sprachlehre (1846-1849)**, trećoj (G3) **Ilirska slovnica (1854)**. U odjeljku **Sadržaj Babukićevih slovnica** sažeto se i precizno čitatelji upoznaju sa strukturom svake pojedine gramatike i tako se pripremaju za lingvističku analizu. Autorica, naime, ističe da ovo nije monografija o Vjekoslavu Babukiću već lingvistička analiza Babukićevih gramatika u kontekstu hrvatske gramatikologije.

Središnji je dio ove knjige, dakle, **Lingvistička analiza gramatika**. Struktura ovoga odjeljka prati strukturu Babukićevih gramatika. Prve dvije gramatike sadrže fonetiku i morfologiju, a treća i sintaksu, odnosno njegovim nazivljem: *glasoslovlje*, *rječoslovlje* i *stavkoslovlje*. Treća gramatika ima još jednu značajnost: "prvi put u hrvatskim gramatikama raspravljanje o glasovima tretira se kao znanost" (str. 51).

Iz analize načina prikaza fonetike i fonologije u Babukićevim gramatikama izdvajamo: prvi su put upotrijebljeni termini *samoglasnici* i *suglasnici* (već u G₁), a u podjeli glasova prema artikulacijskim svojstvima hrvatski fonetski termini, od kojih je većina i danas u uporabi: *usni*, *jezični*, *zubni*. Za praćenje razvoja Babukićeve lingvističke misli indikativni su naslovi početnih odjeljaka ovih gramatika: G₁ "o pismenih", G₂ "glasovi i slova", G₃ "glasoslovlje". Fonemski je inventar hrvatskoga književnog jezika od G₂ dopunio fonemom /g/ (grafemom *dž*).

Posebno je mjesto u Tafrinoj analizi pripalo, kao što je i očekivano, *jatu*. U G₁ *jat* je među samoglasnicima ali ga nema u ukupnom popisu glasova, što je "posljedica miješanja pojma glas i slovo, odnosno fonološke i grafijske, jezične i nejezične razine" (str. 54), dok ga u G₂ i G₃ u popisu glasova nema, ali i dalje ima za njega grafijski znak *ě*. Izgovor je *jata* dvosložan, budući da Babukić nema diftonga, za razliku od Antuna Mažuranića (*Slovnica Hrvatska*, 1859, ²1861).

Nemoguće je u ovako kratku prikazu prenijeti raščlambu prozodijskog sustava. Stoga izdvajamo Babukićev pokušaj usporedbe prozodijskih sustava svih triju hrvatskih narječja, mada se mora priznati da nije uvijek uspješan (npr. prema Babukiću složnice imaju dva naglaska, a izgovor s jednim naglaskom on drži čakavskim). Autorici se ovdje nametnula usporedba s drugim, već spomenutim velikim gramatičarem iliraca - vrsnim akcentologom Antunom Mažuranićem.

Najviše stranica u gramatikama pripada obično morfologiji. Babukić nije izuzetak. Stoga je i raščlamba morfoloških pravila i u Tafrinoj knjizi najopsežnija.

Za razliku od gramatika "Karadžić-Daničićeve škole" koje morfologiju odmah započinju s podjelom na vrste riječi, Babukić ima zapažen teorijski uvod u svoje *rječoslovlje* (autorica zamjećuje da je utjecaj filozofske gramatike u Babukića vrlo jak). Raspravlja o gramatičkom značenju vrsta riječi, iz čega proizlazi hijerarhija vrsta riječi: glavne su vrste imenice i glagoli, dok se sve druge može staviti u "samostavnički red" i "glagoljski red".

Na sljedećih pedesetak stranica autorica detaljno (napominjeno da knjiga ima više od 160 bilješki uz tekst) analizira Babukićev pristup vrstama riječi, nazivlje koje rabi, primjere i Babukićeve interpretacije, sve u odnosu na gramatike koje im prethode. Naročito se često osvrće na rješenja u prvoj gramatici Antuna Mažuranića *Temelji ilirskoga i latinskoga jezika za početnike* (1839). A građe za usporedbu ima napretek. U morfologiji sve može biti istovremeno jednostavno i složeno. Čitatelji koji poznaju starije hrvatske slovnice dobro znaju da već broj padeža biva problemom, pa čak i da isti autor ima različiti broj padeža u jedinini i množini (od oca hrvatske gramatike Kašića nadalje)!

Govoreći o morfologiji (konkretno o imenicama, odnosno o osobitostima deklinacije i gramatičkoj sinonimiji) autorica zaključuje: "Babukić je premalo normativan, unosi podatke iz hrvatskih narječja i dijalekata te iz slavenskih jezika, a uz to miješa diakroniju i sinkroniju. Razlog je tomu što je svoju gramatiku zamislio preširoko" (str. 81).

U G₃ Babukić ima veliko poglavlje "O tvaranju rečih u obće", etimološku analizu hrvatskoga leksika, a posebno velikog broja hrvatskih ili srpskih neologizama iz prve polovice 19. stoljeća. Branka Tafra se opravdano nije upuštala u raščlambu Babukićeva *korjenoslovlja*, budući da takve građe nema u hrvatskim

gramatikama pa time ni mogućnosti usporedbe lingvističkih postupaka.

Do G₃ u hrvatskim su gramatikama sintaktička pravila ostajala uglavnom na razini sintagme, a o značaju sintakse za te autore najbolje govore podaci: Kašić ima 13 sintaktičkih pravila (od gotovo 200 stranica gramatike nepune četiri stranice pripadaju sintaksi), u Della Belle je 9 pravila (k tome još dva paragrafa o glagolskoj rekaciji i jedan s nepovezanim sintaktičkim napomenama i prvim kodifikacijskim pokušajima, ukupno manje od pet stranica). Tek 1859. godine Adolfo Veber Tkalčević piše *Skladnju Ilirskoga jezika*. Budući da je za Babukića rečenica najvažniji dio gramatike a sintaksa je znanost o rečenici, u središtu je proučavanja upravo rečenica, odnosno njezino gramatičko ustrojstvo. Babukićeva podjela sintaktičke građe na prostu i složenu rečenicu te period zapravo je podjela sintakse na tri dijela prema vrsti rečeničnog ustrojstva (prosto, složeno i višestruko složeno). "Tu Babukić zaslužuje pohvale jer se zaista sva sintaktička pitanja mogu opisati unutar rečenice, ako ostajemo u okviru tradicionalne sintakse" (str. 141). Autorica također uspoređuje Babukića s Veberom i zaključuje: "Babukićevi i Veberovi pogledi na rečenično ustrojstvo ozbiljni su počeci sintaktičkih istraživanja u hrvatskom jezikoslovlju" (str. 157).

U starijim su hrvatskim gramatikama povremeno bile zapisivane i negramatičke teme kao što je to pravopis. U Babukića su to na kraju gramatike dodane bilješke o pisanju pojedinih glasova, rastavljanju riječi na slogove, pisanju velikoga i maloga početnoga slova te upotrebi interpunkcijskih znakova. Za suvremena lingvistička istraživanja poticajan je njegov stav da su interpunkcija i sintaksa tijesno vezane jer se bez interpunkcije ne mogu razumjeti mnogi sintaktički odnosi.

U **Zaključku** se Babukićeva gramatike vrednuju kao značajan prilog hrvatskoj gramatikologiji. Dodaci knjizi zasigurno će biti često upotrebljavani:

Popis tiskanih hrvatskih gramatika do 1876., Bibliografija Vjekoslava Babukića te popis literature s 244 bibliografske jedinice.

Vjekoslav Babukić nezaobilazna je ličnost hrvatskoga narodnog preporoda. Kao srednjoškolski profesor i prvi profesor na katedri za hrvatski jezik prvi je učio brojne generacije općehrvatskom književnom jeziku. Kao filolog ostavio je za sobom tri značajne gramatike i velik broj lingvističkih termina kojima se i danas služimo: samoglasnik, suglasnik, naglasak, jezikoslovac, slovnica, čakavsko, kajkavsko, štokavsko narječje... Knjiga *Branke Tafre Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić* svojom preciznošću i metodološkom dosljednošću dostojna je velikoga djela koje opisuje.

Marina Kovačević

KNJIŽEVNOZNA- STVENA DORICANJA IVE FRANGEŠA

(Povodom knjige *Suvremenost baštine*; "August Cesarec" i Matica hrvatska, Zagreb 1992)

Aleksandar Flaker, priređivač 149. knjige vrijedne edicije *Pet stoljeća hrvatske književnosti: Ivo Frangeš / Izabrana djela* (1980), u završnoj nam je Napomeni razotkrio temeljnu tezu kojom se rukovodio vršeći izbor Frangešovih tekstova. "Iz njegovih (Frangešovih, nap. M.K.) studija, stilističkih istraživanja i kritičkih eseja izrasta nova povijest hrvatske književnosti; ili se bar pred našim očima mijenja." Zbog toga Flaker u prezentaciji Frangešova dotadašnjeg opusa ne slijedi kronologiju nastanka samih tekstova, već kronologiju povijesti hrvatske književnosti, zaokružujući je na kraju knjige autorovim zapisima o prirodi književnosti i metodom njezina izučavanja. Flakerova opaska (prije nastanka Frangešove *Povijesti hrvatske književnosti*, 1988) potvrđuje se i danas kada nam je u rukama knjiga